

KONSTANTIN
PRESLAVSKY
UNIVERSITY
SHUMEN

ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ
“ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ”

ДЕПАРТАМЕНТ ЗА ИНФОРМАЦИЯ, КВАЛИФИКАЦИЯ И
ПРОДЪЛЖАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ – ВАРНА
КАТЕДРА „НАУКИ ЗА ОБРАЗОВАНИЕТО“

ИВАНКА СТОЯНОВА ПАВЛОВА

**ОРГАНИЗАЦИЯ НА СИТУАЦИИТЕ ПО БЪЛГАРСКИ
ЕЗИК В РАЗНОВЪЗРАСТОВИ ПОДГОТВИТЕЛНИ
ГРУПИ В ДЕТСКАТА ГРАДИНА/УЧИЛИЩЕ**

АВТОРЕФЕРАТ НА ДИСЕРТАЦИЯ
ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА
ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР”

Област на висше образование: **1. Педагогически науки**

Професионално направление: **1.3. Педагогика на
обучението по ...**

Научна специалност: **Методика на обучението по
български език**

Научен ръководител: **проф. д-н Маргарита Георгиева**

Варна, 2018

Дисертационният труд е обсъден на 03.12.2018 г. и предложен за публична защита на заседание на Катедра „Науки за образованието“ към Департамента за информация, квалификация и продължаващо обучение, гр. Варна – ШУ „Епископ Константин Преславски“.

Публичната защита на труда е насрочена за 20.02.2019 г.

Дисертационният текст **„Организация на ситуациите по български език в разновъзрастни подготвителни групи в детската градина/училище“** е с обем 277 страници и се състои от увод, четири глави, заключение и приложения.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	4
СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	8
СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА	8
ПЪРВА ГЛАВА. Теоретични аспекти на изследването	8
1.1. Нормативна уредба за предучилищното образование	9
1.2. Програмната система – част от стратегията за развитие на детската градина	11
1.3. Държавно образователните стандарти за предучилищно образование	12
1.4. Изводи	13
ВТОРА ГЛАВА. Методическа концепция за организиране на възпитателно-образователния процес по български език в РПГ	13
2.1. Варианти за организация на дейността в разновъзрастови подготвителни групи	15
2.2. Технологични аспекти на организацията на работа в разновъзрастови подготвителни групи	16
2.3. Изводи	19
ТРЕТА ГЛАВА. Организация и провеждане на експеримента	20
3.1. Цел на методическата система	21
3.2. Критерии и показатели за измерване на ефективността на прилаганата методика	23
3.3. Реализация на методическата система	24
3.4. Изводи	32
ЧЕТВЪРТА ГЛАВА. Ефективност на експерименталната методическа система. Статистически анализ на резултатите	32
4.1. Методика на изследването	33
4.2. Представяне и анализ на резултатите от постиженията на децата на входа на експеримента	33
4.3. Представяне и анализ на постиженията на децата на изхода от експеримента	42
4.4. Обобщен анализ на резултатите от изследването	51
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	53
СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИТЕ МОМЕНТИ	54
ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА	55

УВОД

Ранният детски опит влияе съществено върху последващото развитие на личността, поради което във възрастта от 3 до 7 години се поставят основите на пълноценното умствено, физическо и личностно развитие. Това е периодът, в който се постигат подходящи равнища на личностна компетентност, на ценностна ориентация и готовност за практическа реализация – необходима основа на прехода към училищното образование. Предучилищното възпитание и образование е свързано с един от най-сензитивните периоди за децата, този на предучилищната възраст, затова то предполага система от методи, форми и средства за реализиране на съвременното образователно съдържание, като се отчитат особеностите и характерът на педагогическото взаимодействие.

В методически план предучилищното възпитание е адресирано основно към организацията на работа в едновъзрастни групи. В педагогическата практика обаче съществува една друга реалност – тази на разновъзрастните (смесените) групи. Голяма част от тях са обособени както в детски градини, така и в училища, организирани необходимите условия и среда за обезпечаване на възпитателно-образователния процес. Смесените групи се сформират принудително и много рядко са избор на административните ръководства или на педагогическите съвети на учебните заведения. Причините за това са различни. От една страна смесените групи поставят много сериозни, на места непреодолими, предизвикателства пред педагогическите специалисти, заради нестандартните условия на взаимодействието учител-дете. От друга страна, методическата специфика, диференцираното планиране и липсата на дидактически указания за педагогическото взаимодействие в тези групи сериозно затрудняват всички педагогически специалисти.

Независимо от големия брой на разновъзрастните групи тяхната специфика е отразена бегло и непоследователно в нормативната уредба. Например в Закона за предучилищно и училищното образование (ЗПУО) от 2016 г. и в Наредба №5 за предучилищното образование се споменава епизодично възможността и причината за сформирани на разновъзрастни групи. В ЗПУО, чл. 62., ал. 1 се казва: „Предучилищното образование се организира в групи според възрастта на децата“, а в ал. 2 се уточнява, че „Предучилищното образование може да се организира и в разновъзрастни групи“. В Наредба №5, чл. 9, ал. 2 тази постановка на закона е конкретизирана както следва: „При недостатъчен брой за сформирани на отделна група от деца в съответната възрастова група по ал. 1 може да се сформира разновъзрастова група“.

След въвеждане на задължителната предучилищна подготовка за 5-годишните деца (2010 г.) на практика се обособяват два вида разновъзрастови групи, които в дисертацията се определят като:

- *разновъзрастови групи* (РГ) – с деца от 3 до 7-годишна възраст;
- *разновъзрастови подготвителни групи* (РПГ) – с деца от 5 до 7-годишна възраст, подлежащи на задължителна предучилищна подготовка.

Въпросът със структурирането, организацията и взаимодействието в *разновъзрастовите подготвителни групи* е от особена важност, защото от целесъобразното му разрешаване се определя ефективността на цялостния образователен и педагогически напредък при постъпването на децата в училище. Това е **мотивът** за разглеждане на проблематиката, свързана с настоящата тема, а именно: необходимостта от адекватно организиране на педагогическото взаимодействие при обучение на децата от разновъзрастовите групи, което да е съобразено със спецификата в разновъзрастовите подготвителни групи (РПГ). Този мотив е резултат от дискусии, коментарии и анкетно проучване (проведено от авторката) в процеса на квалификационни курсове, както и от срещи с директори на детски градини и експерти по предучилищно възпитание и образование. Формите на взаимодействие с различни институции, работещи в предучилищния сектор, насочват към извода, че дискутираната проблематика е неотложна за решаване, защото поражда сериозни структурни, методически и организационни проблеми при осъществяване на педагогическото взаимодействие, особено при обучението по български език в разновъзрастовите подготвителни групи. Действията в това отношение са интуитивни и епизодични, като се има предвид, че завършващите студенти по предучилищна педагогика не са запознати със спецификата на работа в разновъзрастова група.

Налице е сериозен педагогически и методически проблем, а именно: липсва методическо обезпечаване на организацията на работа в подготвителни групи от смесен тип (с деца от 5 – 6 г. и 6 – 7 г.), които масово се сформираха в някои детски градини в по-малките населени места. Проблемът е още по-актуален на фона на факта, че детските учители в подготвителните групи (с 5 – 6-годишни деца) нямат методически указания как най-оптимално да обезпечат педагогическото взаимодействие в ситуациите по български език. Резултатите от наблюдения, срещи, дискусии, разговори, както и от анкетното проучване показват, че:

1. Специализираната методическа литература за работа в разновъзрастови групи е недостатъчна.

2. Няма методическа система за обезпечаване на педагогическото взаимодействие в педагогическите ситуации по български език, когато се работи в разновъзрастна подготвителна група.

Затова настоящата разработка предлага система на възпитание и обучение в образователно направление „Български език и литература“, съобразена със спецификата на работа в разновъзрастните подготвителни групи (с деца от 5 – 7 г.). Има се предвид, че съдържателното и организационно-интегрираното педагогическо взаимодействие в РПГ може да осигури на децата във вид на игра ненаатрапчиво овладяване на съдържанието по образователно направление „Български език и литература“ (ОНБЕЛ) и да подготви децата за адекватно усвояване на учебното съдържание по български език и литература в училище, като осигури качество на преходния предучилищен подготвителен период.

Обект на дисертационното изследване е *процесът на формиране на готовност за училище по български език в РПГ (с 5 – 7- годишни деца).*

Предмет на изследването са *методическите технологии в педагогическото взаимодействие по български език, съобразени със спецификата на разновъзрастните групи през задължителния двегодишен подготвителен период за училище.*

Целта на изследването е *да се разработи и подложи на експериментална проверка методическа система за работа по български език в разновъзрастни подготвителни групи.*

Целта намира конкретизация в следните **задачи**:

1. *Да се направи анализ на съществуващата нормативна уредба и на литературата за формиране на готовност за училище по български език в разновъзрастна подготвителна група.*

2. *Да се разработи структурен модел на педагогическата ситуация по български език в разновъзрастна подготвителна група.*

3. *Да се разработи методическа система за работа по български език в РПГ, основана на:*

- *интегративността и адаптивността на образователното съдържание по български език, съобразно реалните условия в разновъзрастната група;*

- *диференцирането на образователните цели и задачи в РПГ;*

- *осигуряване на позитивна и подкрепяща игровото взаимодействие среда.*

4. *Да се разработи система от критерии и показатели за регистриране на учебните постижения на децата, като всеки критерий се декомпозира в показатели, доказващи, че децата са запомнили, разбрали и могат да прилагат съдържанието по ОНБЕЛ.*

5. *Експериментално да се провери ефективността на методическата система, като се извърши количествен и качествен анализ на резултатите от изследването.*

6. *Да се провери експериментално приложението на познавателните книжки „Вики и Ники“ за 3. и 4. гр. при работа по образователно направление „Български език и литература“ в разновъзрастни подготвителни групи¹.*

На проверка беше подложена следната **хипотеза**:

Ако моделът за организация на педагогическите ситуации в РПП е основан на адекватно целепологане и систематизиране на езиковия материал, представен на децата във вид на игра, тяхната готовност за училище ще се формира на по-високо от средното равнище. Адекватното прилагане на методическия конструкт може да даде необходимата професионална и творческата възможност за търсене, подбиране и прилагане на ефективни форми, методи и средства във възпитателно-образователния процес по български език, съобразен с отделните възрастови подгрупи на разновъзрастовата подготвителна група.

Разработената концепция предлага система (модел) на педагогическо взаимодействие за различните ядра на образователно направление БЕЛ, организирано в разновъзрастни подготвителни групи. Интерпретират се методически модели, свързани със спецификата на педагогическо взаимодействие в условията на 1 група с 2 възрастови подгрупи, като се поставя акцент върху спецификата на теоретичната и практическата подготовката по български език, осъществявана в РПП.

Разработените и експериментално апробирани педагогически ситуации предлагат технологични решения, които дават възможност за разнообразна методическа конкретизация, без това да ограничава творческите импулси на учителя. Те осигуряват повече яснота и спестяват неувереността и безпокойството при работата с подгрупите в РПП, като стимулират творческия подход при ситуационното педагогическо взаимодействие.

Експерименталното обучение беше осъществено от авторката на дисертацията. Тъй като целта беше да се проверят учебните постижения на деца, обучавани в различни условия, групите за експериментална проверка бяха подбрани както следва:

– деца от малко и голямо населено място: 3 ДГ в малки населени места; 2 ДГ в голям град и 1 полудневна група в училище в голям град;

¹ Докторантката е автор на методическата концепция на тези познавателни книжки.

– деца монолингви (от 3 ДГ и 1 училище) и деца билингви (от 2 ДГ):

– деца, обучавани в детска градина (5 ДГ) и в училище (1 училище).

Участници в експерименталните групи, са:

– деца с добра и много добра езикова подготовка от малко и от голямо населено място: ДГ „Зорница”, с. Звездица; ДГ „Валентина Терешкова”, кв. Аспарухово, гр. Варна; ЧДГ „Мелита“, гр. Варна; ОУ „Черноризец Храбър“, гр. Варна;

– деца билингви: ДГ „Здравец“, с. Венелин, община Долни Чифлик и ДГ „Щастливо детство“, с. Бозвелийско, община Провадия.

СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Структурата на докторантския труд включва увод, четири глави и заключение.

В **увода** са представени мотивите за избор на темата, обектът и предметът, целите и задачите на изследването.

Първа глава е посветена на теоретичните и нормативните аспекти на изследването.

Втора глава представя методическата концепция за организиране на възпитателно-образователния процес по български език в разновъзрастови подготвителни групи.

Трета глава съдържа информация за организацията и провеждането на експерименталната проверка.

Четвърта глава е посветена на ефективността на методическата система и резултатите от приложението ѝ.

Заключението представя изводите, резултат от проучената документация по темата и от експерименталната проверка.

Разработката завършва със списък на проучената литература, съдържащ 123 заглавия, от които 26 на чужд език.

Към дисертацията има 3 приложения: описание на проведените ситуации в процеса на експеримента; индивидуална тест-карта за входа на експеримента; индивидуална тест-карта за изхода на експеримента.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

ПЪРВА ГЛАВА. Теоретични аспекти на изследването

В системата на предучилищното възпитание усвояването на български език е водещо за комплексното развитие на децата, защото владенето на родния език е едно от най-важните условия за подготовката им за училище и за живота. В дисертацията съвременното предучилищното образование се поставя в контекста на добре познати

класически принципи на обучение (М. Монтесори, А.Никитин, Г. Доман-А. Маниченко, В. Зайцев, Х. Алтшулер, В. Логинова и др.), като едновременно с това се отчита спецификата на езика (като система от словесни знаци – звукове, срички, думи, изречения, текст и реч). Защитава се тезата, че за да бъде успешно овладяването на БЕ, възпитателно-образователният процес по направление БЕЛ трябва да разчита на интеграционните връзки с всички образователни направления в ДГ, но при съхраняване на спецификата им като център на личния детски опит.

В тази глава е подчертана особената роля на подготвителните (3. и 4.) групи, защото тогава децата се готвят за постъпване в училище и образователният процес е по-целенасочено ориентиран към практическото овладяване на българския език с оглед на²:

- осигуряване на достатъчен лексикален запас за общуване;
- начална ориентация във фонемната, морфологичната и синтактичната страна на българския език;
- овладяване на основни книжовни норми на българския език;
- умения за успешно речево общуване, реализирано чрез различни комуникативни форми при общуването с връстници и възрастни.

1.1. Нормативна уредба за предучилищното образование

В този параграф е направен преглед на нормативната уредба на предучилищното образование, защото параметрите, концепциите и насоките за осъществяването му се поставят в пакет от законови и нормативни документи.

Започва се със **Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО)**, влязъл в сила от 01.08.2016г., тъй като той осигури нормативната база за съществени реформи в системата на предучилищното образование. Специално внимание се отделя на новостите, които Законът регламентира във връзка с **институциите, организацията и съдържанието** на предучилищното възпитание и

² Проблемите, свързани с овладяването на БЕ в ДГ се разработват от редица български учени: Е. Петрова, Ф. Даскалова, Б. Ангелов, В. Петрова, Ст. Здравкова и др.

образование. Подчертава се, че за първи път предучилищните детски заведения имат автономията **самостоятелно** да съставят и прилагат своя **програмна система** за обучение и възпитание, без да се ограничават от учебни програми, утвърдени от МОН. Тази отговорност влияе съществено върху организацията на работа в ДГ и едновременно с това повишава отговорността ѝ като институция.

Значителни са организационните промени, които Законът регламентира:

1. Сформиране на групи според възрастта на децата и възможността да се организират разновъзрастови групи;

2. Форми на педагогическо взаимодействие – **основни и допълнителни**;

3. Спазване на **държавния образователен стандарт (ДОС)** за предучилищното образование, в който се съдържат очакваните резултати от възпитателно-образователния процес по образователни направления.

4. Учебно и неучебно време за предучилищното образование – досега подобно разграничение липсваше.

ЗПУО се осигурява с широк спектър от **наредби**, но най-актуалните за предучилищното образование са Наредба № 5 и Наредба № 6.

Внимание заслужават следните акценти в **Наредба № 5**, конкретизиращи някои от новите постановки в ЗПУО:

➤ Задължителност на предучилищното образование от учебната година, която е с начало в годината на навършване на 5-годишна възраст от детето;

➤ Вариативност при структуриране на групите, като се дава възможност да се формират разновъзрастови групи, в т.ч. и подготвителни;

➤ Възможност за целодневна, полудневна, почасова или самостоятелна организация на възпитателно-образователния процес;

➤ Регламентира се педагогическата ситуация като основна форма на педагогическо взаимодействие;

➤ Въвежда се изискване за изработване на **портфолио** на учителя и на детето.

Наредба № 6 е актуална, тъй като уточнява, че официалният език в системата на предучилищното и училищното образование е българският език. За да се подпомага образователното приобщаване на децата, за които българският език не е майчин, тя предвижда условия за допълнително обучение по български език.

1.2. Програмната система – част от стратегията за развитие на ДГ

В ЗПУО се подчертава, че процесът на предучилищно образование е подчинен на прилагането на **програмна система**. Тя е част от стратегията за развитие на детската градина и предлага цялостната концепция за развитието на детето с подходи и форми на педагогическо взаимодействие, подчинени на обща цел, която съответства на изискванията на държавния образователен стандарт за предучилищното образование. Програмната система представя *мисията, визията, ценността и глобалната цел* на учебното заведение и трябва да отговаря на следните изисквания:

1. Да създава условия за придобиване на компетентностите по всяко от образователните направления.
2. Да отчита спецификата на детската градина/училището и на групите.
3. Да съответства на интересите, възможностите и възрастовите характеристики на децата.

Програмната система съдържа информация за: формите на педагогическо взаимодействие и тяхното разпределение; тематичното разпределение за всяка възрастова група; механизма на взаимодействие между участниците в предучилищното образование. В контекста на тези изисквания детайлно се разглежда **ситуацията**, като основна форма на педагогическо взаимодействие, протичащо под формата на игра и насочено към постигане на определен очакван резултат, свързан с цялостното развитие на детето. В дисертацията се прави обобщението, че педагогическата ситуация разграничава възпитателно-образователния процес в ДГ от този в училището, т.е. към подготовката за училище не трябва да се подхожда с училищни методи, а да се акцентува върху игровата форма на педагогическо взаимодействие – основна за предучилищната възраст.

В програмната система на детската градина/училището трябва да е отразен конкретният брой педагогически ситуации и образователни направления, по които ще се провеждат те. Като се вземат предвид минималният и максималният седмичен брой на ситуацияите, регламентирани в Наредба № 5, за всяка възрастова група се прави **седмично разпределение** на педагогическите ситуации по всички образователни направления. То е част от **годишното тематично разпределение**, което всяка детска градина/училище разработва. В дисертацията се предлагат два варианта за структуриране на годишно тематично разпределение – за едновъзrastова и за разновъзrastова група.

1. Тематично разпределение за **едновъзrastова група**

1	2	3	4	5	6
Месец/ седмица	Обр. напр./ Обр. ядро	Тема	Цели	Задачи	Забележка

2. Тематично разпределение за **разновъзрастова група**

1	2	3	4	5	6	7
Месец/ седмица	Възраст. подгрупи	Обр. напр./ Обр. ядро	Тема	Цели	Задачи (за 3. и 4. гр.)	Забележка

В колона № 1 се записва месецът по ред, както и броят на учебните седмици в него. В колона № 2 се записва видът на разновъзрастовата група (РГ), като се фиксира възрастовата граница на подгрупите, т.е. разновъзрастова група с деца от 3 до 7 г. или разновъзрастова подготвителна група (РПГ), която респективно е с деца от 5 до 7 г. В колона № 3 се записва наименованието на образователното направление и образователното ядро, към които се отнася темата. В колона № 4 се посочва обща тема за разновъзрастовата група, която ще се реализира в съответния месец чрез една или няколко педагогически ситуации. Темата трябва да дава възможност за придобиване на различни компетентности по образователните направления в съответните възрастовите подгрупи в РПГ. В колона № 5 се определят целите на педагогическата ситуация, а в колона № 6 се описват задачите, съобразени с различната възраст, възможностите и интересите на децата. Задачите се диференцират по подгрупи, т.е. обособяват се различни задачи за съответните подгрупи. В колона № 7 се отразява евентуално реструктуриране на тематичното разпределение, което се налага при възникнали обстоятелства от обективен характер.

1.3. ДОС за предучилищно образование

Държавните образователни стандарти (ДОС) представят задължителните изисквания към системата на предучилищното образование, за да се постигнат определени резултати за всяка възрастова група по *образователни направления*. В *образователно направление „Български език и литература“* (ОНБЕЛ) акцентът се поставя върху развитието на речта, като възможност на децата да обогатяват своята устна реч (вж. ядро „Свързана реч“), да усвояват значението на думите и да ги прилагат в най-различни ситуации (вж. ядро „Речник“) според правилата на езика (вж. ядро „Грамматически правилна реч“ и ядро „Звукова култура“). Това налага да се осигурят условия за стимулиране на детето към активност в процеса на говорене и слушане, т.е. то да: назовава предмети, признаци, действия; разбира смисъла на думите и да ги употребява в контекста на изречението; конструира различни видове

изречения в ежедневната си реч; произнася правилно фонемите в българския език; проявява култура на речево общуване.

1.4. Изводи

Прегледът на нормативните документи показва, че те предлагат образователна платформа за предучилищното образование, която е различна от досегашната, като гарантират по-голяма автономия и насърчават учителите да прилагат авторски програмни системи за иновативно образование.

Наблюденията от практическата работа в детските градини показват, че постепенно се формират стереотипи при подготовката и оформлението на програмните системи, но най-много са нерешените проблеми при организацията на работа в разновъзрастовите групи. В момента липсва типизирана педагогическа технология за проектиране и ръководене на обучителния процес в тези групи.

ВТОРА ГЛАВА. Методическа концепция за организиране на възпитателно-образователния процес по български език в РПГ

Работата в разновъзрастови групи има както положителни, така и отрицателни страни, т.е. има не малко дефицити, с които учителите трябва да се съобразяват (вж. табл. 1).

Таблица 1

№	Категории	Положителни страни	Отрицателни страни
1.	Общо за групата	Смесването на децата в разновъзрастова група отговаря на автентичността на житейска ситуация, тъй като децата не живеят в хомогенни едновъзрастови групи.	Необходим е по-подготвен персонал; повече диференциация и индивидуализация във възпитанието; по-диференцирано поддръждане на стаите.
2.	Деца	1. Децата имат константни взаимоотношения през годините: големите деца са модел за по-малките. – По-малките наблюдават и възприемат модели на поведение от големите (напр. при разрешаване	1. Децата обичат да си играят с връстници, а не с по-големи от тях. 2. Големите не искат да играят с малките, а това създава напрежение и по-малко чувство за солидарност. 3. Децата остават по-дълго в една роля (на по-големи или на по-малки)

		<p>на конфликти); развиват се по-бързо (чрез игри, рисуване, пеене и др.), по-бързо се учат да говорят. – Големите се учат на отговорност, на търпение и взаимопомощ (те утешават и подкрепят емоционално малките). – Усвояването на знания и умения при големите се облекчава, тъй като има многократни повторения, когато помагат на по-малките. 2. Има повече кооперираност и по-малко конкуренция (напр. при спор за едни и същи играчки). 3. Деца със СОП не се чувстват аутсайдери.</p>	<p>и нямат шанс да се покажат в друга светлина. 4. Големите могат да се изживяват като по-успешни и да потискат малките или да ги игнорират. 5. Ако няма внимателно отношение към по-малките, може да се забави тяхното говорене и развитие. 6. Обучението е по-трудно, защото децата имат различни интереси, а малките пречат на големите. 7. Децата учат по-малко – за големите е лесно, а за малките е трудно. 8. Малките искат повече внимание и грижи, а големите остават на самотек.</p>
3.	Учители	<p>1. Учителят предлага знания на различно ниво и това е много полезно за част от децата. 2. Осъществява се по-лесно интеграцията на новите, плахи или неуверени деца. 3. Става по-ясно взаимодействие между големите и учителя – напр. той може да оторизира големите с</p>	<p>1. Планирането е комплексно и сложно. (необходимо е повече време за подготовка отколкото при хомогенните групи). 2. Трудно се структурира разпределението по теми в седмичните и годишните разпределения, тъй като темите трябва да са общи, а целите и задачите да са</p>

		част от грижите за малките.	съобразени с възрастта на децата. 3. Успешната работа изисква широки педагогически познания по психология на детското развитие, които не са част от обучението във висшите училища. 4. Удовлетворението от работата е по-малко, защото учителите не успяват да обърнат внимание на всички деца. 5. Работата на учителите е по-малко ефективна, защото изисква много време за подготовка и реализация, а времето за взаимодействие дете – учител остава малко.
	Родители	Родителите поемат повече отговорност, особено когато в групата са включени братя и сестри.	Родителите с недоверие приемат ефективността на контактите с деца от различна възраст.

Съпоставителната таблица недвусмислено показва, че негативите в организацията на възпитателно-образователния процес в разновъзрастовите групи са много повече от позитивите. Затова работата в разновъзрастови групи се счита за проблемна, напрегната и непривлекателна, още повече когато липсва методическа концепция за организацията на педагогическото взаимодействие в този вид групи. Такава концепция се предлага в дисертацията. Тя включва:

2.1. Варианти за организация на дейността в РПГ

Предлага се нов вариант за организация, според който децата от двете възрастови подгрупи се обединяват чрез *обща тема* на педагогическата ситуация, *обща цели и задачи*, съобразени със спецификата на образователното съдържание за всяка възрастова група. Има две възможности за обособяване на подгрупи в РПГ – *по възраст* и

по интереси, като по своята същност подгрупите имат характер на екипи в една група. Едната възможност осигурява работа в две подгрупи – на малките деца (от 3. група) и на по-големите (от 4. група). Важно е да се внушава, че независимо от различната възраст те са членове на една и съща група, затова ако се налага по-големите ще помагат на по-малките. Втората възможност предполага обособяване на повече екипи, които са резултат от самоопределяне на основата на собствена преценка и съобразно интереса към предлаганите дейности в ситуацията. Ако някои деца от трета група се чувстват по-подготвени и по-информирани по определена тема, те влизат в екип с деца от 4. група. Така екипите могат да включват деца от различни възрасти, които без да усещат някакъв образователен натиск или задължителност, в процеса на игра се забавляват и едновременно с това усвояват предвиденото образователно съдържание. В рамките на една педагогическа ситуация децата могат да се организират и по двата варианта при участието си в различните игри.

2.2. Технологични аспекти на организацията на работа в РПГ

В началото на образователно-възпитателния процес стои изработването на **годишното тематично разпределение**, затова в дисертацията алгоритмично са представени етапите на подготовката му.

1. Определяне на броя и вида на ситуацияите за 1 учебна седмица

Броят и видът на ситуацияите се планира съобразно регламента в нормативните документи. Например в експерименталното изследване предвидените педагогически ситуации са 2 за III гр. и 3 за IV гр. Тъй като се работи едновременно с децата от двете възрастови групи, за III гр. се предвижда 1 допълнителна форма на педагогическо общуване за времето, когато децата от IV гр. са в третата ситуация.

2. Планиране на темите на педагогическите ситуации

Специфично за РПГ е, че цялата група работи по една и съща тема, т.е. недопустимо е да има различни теми за отделните възрастови групи, включени в разновъзрастовата група (педагогическото общуване се реализира в една група, от което следва, че темата на общуване трябва да е обща). Диференцирането ще се постигне със задачите, условията на игрите, дейностите и пр., адресирани към различните възрасти.

3. Планиране на целите на обучение

Целите (образователни и възпитателни) са общи за разновъзрастовата група, като се отчита спецификата на различното образователно съдържание. Диференцирането ще се прояви при формулирането на задачите към целите.

4. Планиране на задачите за ситуацията

Спецификата на задачите следва да се съобрази с конкретната структура на разновъзрастовата подготвителна група. Диференцирането

на задачите според възрастта на децата се откроява при формулировката им, т.е. ясно трябва да се различат двете възрасти (това се отнася не само за случаите, когато подгрупите са формирани на база възраст, но и когато се работи със смесени екипи, според интересите им). Така при една и съща цел (например образователна) се очаква да има минимум две задачи: една за 3. група и 1 за 4. група.

След като са уточнени броят на ситуацияите за 1 седмица, темите, целите и задачите им, може да се оформи и годишното разпределение. В дисертацията е представено годишно разпределение за периода на експеримента, но преди това е илюстрирано как се обединяват дейностите при работа в РПГ.

В първите три таблици е представен моделът за планиране на една и съща педагогическа ситуация – на тема „Моето семейство“ (вж. таблици 2-4)³.

III гр.

Таблица 2

№	Тема	Форма	ОЯ	Цели	Задачи
1.1.	<i>След миризмата на курабийки</i>	Основна (ОФ)	СР/Р	Развитие на детската диалогична реч	Да участват в разговор по серия от картини и личен опит.

IV гр.

Таблица 3

№	Тема	Форма	ОЯ	Цели	Задачи
1.1.	<i>Хубаво е у дома</i>	ОФ	СР/Р	Усъвършенстване на детската монологична реч	1. Да съставят текст за семейството – по картина, личен опит и опорни думи.

³ Използвани са следните съкращения: ОФ – основна форма; ОЯ – образователно ядро; СР – свързана реч; Р – речник; ГПР – граматически правилна реч; ЗК – звукова култура.

№	Тема	Форма	ОЯ	Цели	Задачи
1.1.	<i>Моето семейство – I</i>	ОФ	СР/Р	<p>1. Образователни Развитие на детската диалогична и монологична реч</p> <p>2. Възпитателни Осмисляне на взаимоотношенията в семейството и изразяване на уважение и обич към родители, роднини и Родина</p>	<p><u>За III гр.</u> 1. Да участват в игри и разговори, свързани със семейството, държавата, населеното място и улицата на която живеят. 2. Да обогатят речника си с: <i>батко, семейство, кака, бебе, мама, татко, аз, фамилия, баба, дядо, роднини, Родина</i> и др.</p> <p><u>За IV гр.</u> 1. Да назовават собствено, бащино и фамилно име и да диференцират членовете на семейството, фамилията, рода; да назовават точния си адрес и пътя до къщи. 2. Да обогатят речника си с: <i>братовчеди, леля, чичо, вуйчо, вуйна, стринка, род, роднини.</i></p>

5. Планиране на педагогическата ситуация

При подготовката на отделната ситуация учителят не трябва да забравя, че образователният процес в смесените подготвителни групи не следва да се унифицира с този в едновъзрастовите групи. За целта трябва да се подберат подходящите *методи, форми и средства за обучение*. Методите, които са използвани в настоящия труд, са: *устно изложение, беседа, наблюдение, демонстрация, упражнение, работа в екип;*

формите са *основна* и *допълнителна*, а средствата са: *подходяща предметно-пространствена среда, мотивиращи цветни карти, рап-песен като сигнал за начало на ситуация по БЕ, артикулационна гимнастика, пръстова гимнастика, игрови персонажи Вики и Ники* и др.

В процеса на експеримента планирането на педагогическите ситуации беше организирано съобразно следната **методическа рамка**⁴:

Методическа рамка за педагогическо взаимодействие в РПГ

1. Тема
2. Образователно направление (ОН)
3. Форма на взаимодействие (ОФ/ДФ)
4. Образователни ядра (ОЯ)
5. Цели
6. Задачи
7. Избор на игри, игрови средства и дидактични материали
8. Интегративни (междупредметни) връзки
9. Структура на ситуацията
 - 9.1. Мотивация за обучение и игра
 - 9.2. Провеждане на игрите и дейностите
 - 9.3. Преценка на учителя
 - 9.4. Рефлексия и самооценка на децата

Незадължителни, но полезни за организацията на педагогическата ситуация, са т.нар. **факултативни поддържащи етапи** – *предситуационен* и *постситуационен момент*. Те са факултативни, защото не са задължителни за структурата на ситуацията, но учителят не трябва да забравя какви ресурси крият те, за да бъде по-пълноценен възпитателно-образователният процес. И двата етапа се реализират в *допълнителна форма* на педагогическо взаимодействие, която предхожда или следва съответната ситуация.

2.3. Изводи

1. Приложената методическа концепция за организиране на образователно-възпитателния процес по български език в РПГ изисква да се формира подходящата среда и мотивация за учене; да се стимулират децата от възрастовите подгрупи към взаимопомощ помежду си; да се

⁴ Някои от елементите на рамката могат да не се фиксират, напр. ОН, тъй като формулировката на темата подсказва за кое направление става въпрос. В педагогическата практика методическата рамка обикновено се представя чрез план-конспект, който може да е в разгърнат вид, но може да е и много компресиран (да е представен с ключови думи и изрази или с други семиотични знаци – напр. мисловни карти).

насърчава и мотивира детската индивидуалност с оглед на самоконтрола, самоизявата и самооценката, за да се подготвя детето за новата му роля – ролята на ученик.

2. Предложената методическа рамка успешно може да се използва за планиране и провеждане на всяка педагогическа ситуация, независимо от образователното направление и от вида на групата (едновъзрастна или разновъзрастна). Рамката очертава параметрите за реализиране на игровото взаимодействие в педагогическите ситуации, като насочва към съдържанието и формата на това взаимодействие.

ТРЕТА ГЛАВА. Организация и провеждане на експеримента

В тази глава е представен процесът на апробиране на методическата система в практиката на 5 детски градини и в подготвителната група на ОУ „Черноризец Храбър“, гр. Варна. Изборът на градините и училището е продиктуван от целите на изследването – обучителният процес да се проведе в разновъзрастни подготвителни групи с деца, които живеят и учат при различни условия. Експериментът беше проведена в:

– детски градини в малко населено място: ДГ „Зорница“ в с. Звездица; ДГ „Здравец“ в с. Венелин (със 100% роми) и ДГ „Щастливо детство“ в с. Бозвелийско (със 100% роми);

– детски градини и училище в голям град: ДГ „В. Терешкова“, кв. Аспарухово, гр. Варна; ЧДГ „Мелита“, гр. Варна и ОУ „Черноризец Храбър“, гр. Варна.

Тъй като се изследва процесът на формиране на готовност за училище, не бяха обособени експериментални и контролни групи, а се диагностицира равнището на ефективност на групата, с оглед на резултата от приложението на *методическата система за работа по български език в разновъзрастни подготвителни групи*⁵. За целта бяха направени устни контролни тестове във всяка група в началото и в края

⁵ Под *система* в настоящото дисертационно изследване се разбира цялост от закономерно свързани компоненти – цел, процес, учебно съдържание, контрол и оценка на учебните постижения. Те имат връзка един с друг, защото съединявайки се, изграждат един цялостен “образ” на предмета на обучение, т.е. понятието „система“ е в тясна връзка с понятията „интеграция“. Интеграцията характеризира особеностите на процеса, в резултат на който се създава системата. Интеграцията е процесът, а системата – резултатът от него. (вж. Е. Ковачева. Методическа система за обучение на учители за работа с интерактивни технологии. Дисертация, 2015г., с. 53-54 и Н. Колишев. Контролнооценъчните умения на учителите, 2012 г., с. 30-47)

на експериментирания период, за да се измерят постигнатите резултати спрямо поставените цели, съобразени с ДОС.

3.1. Цел на методическата система

Една от най-важните дейности при създаване на методическа система е да се определят целите на обучение. За нуждите на изследването целите на обучение са операционализирани въз основа на коригиран вариант на таксономията на Б. Блум⁶ и включват: формулиране на глобална цел, определяне на компонентите на глобалната цел и формулиране на измерими цели на обучението (вж. таблица 5).

Таблица 5

Компоненти на глобалната цел	Измерими цели за 3. група	Измерими цели за 4. група
Запомняне на елементи от съдържанието на ОНБЕЛ	Запомня речникови единици, с които се назовава населено място, адрес, държава.	Притежава необходимия речник за описване на места и посоки.
	Назовава държавата, града и улицата (селището), където живее.	Назовава точния си адрес.
	Запомня думи, с които се характеризира предмет.	Разбира и използва думи с абстрактно значение.
	Запомня как се определя броят на звуковете в думата.	Определя звука в началото и в края на думата.
Разбиране на елементи от съдържанието на ОНБЕЛ	Разбира и взема участие в разговори, свързани с познати теми.	Разбира и определя последователността в сюжета на познат текст.

⁶ Вж. Bloom, 1972

	Разбира разликата между дума и изречение.	Различава изречение от текст.
		Разпознава и назовава графични знаци на печатни букви за имена на познати лица и предмети.
Приложение на елементи от съдържанието на ОНБЕЛ	Описва даден предмет или явление – ясно и вярно.	Описва и представя лесен път или „маршрут“ до къщи.
	Проявява култура на речево общуване.	С помощта на учителя разказва кратка случка по опорни въпроси.
	В речта си спазва правилата за съгласуване (по род и число) на прилагателните и съществителните имена.	Използва подходящо глаголно време при разказване на случка.
	Използва прости изречения, в т.ч. непълни и разширени, когато участва в разговор или съставя текст.	Използва подходящи по вид изречения, когато съставя текст по нагледна и словесна опора.
	Произнася правилно думи с фонетични и с правоговорни особености.	Поставя правилно ударението на използваните думи.
	Контролира координацията на ръката и окоето, за да развие фината моторика.	Демонстрира начални графични умения.

3.2. Критерии и показатели за измерване на ефективността на прилаганата методика

Тъй като глобалната цел е ориентирана към усвояване на предвиденото съдържание на ОНБЕЛ, то се представя с елементите, които подлежат на **запомняне, разбиране и приложение**. Така са формирани критериите за контрол и оценка на резултатите от образователно-възпитателния процес в РПГ, за да се **регистрират индивидуалните постижения** и практическите умения на децата. Учителят подбира и/или разработва задачи, чрез които установява има ли напредък в постигането на крайната цел – запомняне (на част от съдържанието на ОНБЕЛ), разбиране и приложение. В настоящото изследване беше проведена практическа проверка на успеваемостта чрез изпълнение на задачи от познавателните книжки „Вики и Ники” за 3. и 4. гр. Постиганията на децата се измерват по три критерия, всеки един от тях декомпозиран на различен брой показатели (те се измерват с точки: *не може – 1 т., може с чужда помощ – 2 т. и може сам – 3 т.*).

Критерии и показатели за установяване на учебните постижения на децата от разновъзрастовите подготвителни групи

Критерий № 1. Запомняне на елементи от учебното съдържание. Критерият се декомпозира на следните показатели:

- Запомняне на речникови единици, необходими за назоваване на адрес, описване на предмет, места и посоки;
- Назоваване на държавата и на собствения адрес;
- Запомняне как се определя броят на звуковете и мястото им в началото и в края на думата.

Критерий № 2. Разбиране на елементи от учебното съдържание. Критерият се декомпозира на следните показатели:

- Различаване на думата от изречението и текста;
- Разпознаване на печатни букви за имена на познати лица и предмети и ориентиране в информацията, която се предлага чрез тях;
- Разпознаване и назоваване на информация от указателни табели и знаци и ориентиране в информацията от тях;
- Разбиране на информацията и включване в разговори, свързани с познати теми;
- Определяне на последователността в сюжета на познат текст.

Критерий № 3. Приложение на елементи от учебното съдържание

- Критерият се декомпозира на следните показатели:
- Ясно и вярно описване на предмет, явление, маршрут;
 - Разказване на случка по опорни въпроси с проява на култура на речта;

- Практическо прилагане в речевата дейност на правилата за: съгласуване на имената; единно глаголно време;
- Използване на подходящи по вид изречения, когато се участва в разговор или се съставя текст;
- Правилно произнасяне на думи с фонетични и с правоговорни особености, в т.ч. и с вярното ударение;
- Развиване на фината моторика – координиране на ръката и окото;
- Демонстриране на начални графични умения.

3.3. Реализация на методическата система

За целите на изследването беше разработен структурен модел на педагогическа ситуация по български език в подготвителна група, който беше експериментиран. Данните от анализа на приложението му би следвало да потвърдят или да опровергават заложената хипотеза.

За да се илюстрира как на практика е протекъл педагогическият процес по време на експеримента, са описани 12 педагогически ситуации. Описанието е съобразено с проекта за методическа рамка на ситуацията, който е разработен за нуждите на дисертационното изследване, а ходът на всички ситуации е представен в приложението на дисертацията.

Ситуациите са групирани по седмици и представят организацията на възпитателно-образователния процес в рамките на един месец. Експериментирани теми илюстрират организацията на работа по четирите образователни ядра на ОНБЕЛ: Свързана реч, Речник, Граматически правилна реч, Звукова култура.

В дисертацията 12-те експериментирани педагогически ситуации са описани по модела:

1. Таблици за всяка седмица, включващи онази част от методическата рамка, която се отразява в годишното тематично разпределение.

2. Синтезирано описание на проведените ситуации по модела на методическата рамка, като в примерите са спестени данни, които вече се съдържат в таблицата за РПГ.

Трите ситуации от първата седмица на експеримента се предхождат от 3 таблици, за да се илюстрира как се обединяват темите, целите и задачите, предназначени за едновъзрастова подготвителна група, в теми, цели и задачи на работата в РПГ.

Таблица 6 показва какви теми (и свързаните с тях елементи от методическата рамка) биха били планирани за една седмица, ако се работи по познавателната книжка „Вики и Ники” в едновъзрастова 3. група.

III гр.

Таблица 6

№	Тема	Форма	ОЯ	Цели	Задачи
1.1.	<i>След миризмата на курабийки – 1</i>	ОФ	СР/Р	Развитие на детската диалогична реч	Да участват в разговор по серия от картини и от личен опит.
1.2.	<i>След миризмата на курабийки- 2</i>	ОФ	СР	Развитие на детската диалогична реч	Да участват в разговор по серия от картини, свързани със съвместната дейност и уюта в семейството.
1.3.	<i>Професии</i>	ДФ	Р/СР	Обогатяване на представите за професии и изразяване на предпочитан ия („Какъв ще стана“)	1. Да употребяват думи за названия на професии. 2. Правилно да използват в устна реч формите (за род и число) на съществителни те имена

Таблица 7 илюстрира какви теми (и свързаните с тях елементи от методическата рамка) биха били планирани за една седмица, ако се работи по познавателната книжка „Вики и Ники” в едновъзрастова 4. група.

IV гр.

Таблица 7

№	Тема	Форма	ОЯ	Цели	Задачи
1.1.	<i>Хубаво е у дома – 1</i>	ОФ	СР/Р	Усъвършенс тване на монологичн ата реч	Да съставят описателен текст за семейството по картина, личен опит и опорни думи.

1.2	<i>Хубаво е у дома – 2</i>	ОФ	СР/Р	Усъвършенстване на монологичната реч	Да обогатяват лексиката си за роднински връзки и взаимоотношения.
1.3	<i>Професии</i>	ОФ	Р/СР	Обогатяване и уточняване на речника на децата	Да използват уместно думи за названия на професии и свързаните с тях оръдия на труда.

Таблица 8 представя обединяването на темите от 3. и 4. гр. при работа в РПГ (използват се познавателните книжки „Вики и Ники” за 3. и 4. гр.).

РПГ

Таблица 8

№	Тема	Форма	ОЯ	Цели	Задачи
1.1.	<i>Моето семейство – 1</i>	ОФ	СР/Р	<p>1. Образователни Развитие на детската диалогична и монологична реч</p> <p>2. Възпитателни Осмисляне на взаимоотношенията в семейството и изразяване на уважение и обич към родители, роднини и Родина</p>	<p><u>За III гр.</u> 1. Да участват в игри и разговори, свързани със семейството, държавата, населеното място и улицата, на която живеят. 2. Да обогатят речника си с: <i>батко, семейство, кака, бебе, мама, татко, аз, фамилия, баба, дядо, роднини, Родина</i> и др.</p> <p><u>За IV гр.</u> 1. Да назовават собственото,</p>

					<p>бащиното и фамилното си име и да диференцират членовете на семейството, фамилията, рода; да назовават точния си адрес и пътя до вкъщи.</p> <p>2. Да обогатят речника си с: <i>фамилия, семейство, братовчеди, леля, чичо, вуйчо, вуйна, стринка род, роднини, Родина</i> и др.</p>
1.2	<i>Моето семейство – 2</i>	ОФ	СР/Р	<p>1. Образователни Усъвършенстване на речта чрез участие в разговори за семейството</p> <p>2. Възпитателни Осмисляне на взаимоотношенията в семейството и изразяване на уважение и обич към родители, роднини и близки хора</p>	<p><u>За III гр.</u> 1. Да определят последователността на действието чрез номериране на картини и да съставят кратък текст по тях. 2. Да обогатяват културата на общуване и речника си с: <i>родословно дърво, внук – внуци- внучета.</i></p> <p><u>За IV гр.</u> 1. Да съставят устно кратък текст по словесна и/или нагледна опора и по личен опит. 2. Да обогатяват лексиката си за роднински</p>

					връзки и взаимоотношени я.
1.3	<i>Професии</i>	ОФ/ ДФ	Р/СР	<p>1. Образователни Обогатяване на представите за професии; правилно назоваване на предпочитания („Какъв ще стана“)</p> <p>2. Възпитателни Възпитаване на интерес и уважение към хората с различни професии</p>	<p><u>За III гр.</u> 1. Да участват в игри и да назовават правилно професиите, предметите и явленията, свързани с тях. 2. Да обогатят речника си с: <i>професия, пекар, пожарникар, полицай, ветеринар, музикант, точилка</i> и др.</p> <p><u>За IV гр.</u> 1. Да разбират и използват думи и названия на професии и свързаните с тях оръдия на труда. 2. Да обогатяват речника си със съществителни имена за различен пол: <i>танцьор-танцьорка, полицай-полицайка, готвач-готвачка</i> и др.</p>

В автореферата се прилага описание само на първата педагогическа ситуации, проведена в РПГ през първата седмица на експеримента. Тъй като структурата на педагогическата ситуация е динамична, при описанието ѝ има повторение на някои структурни компоненти, т.е. естествено е да има непоследователност в номерацията.

Педагогическа ситуация 1.1. (първа седмица, първа тема)

ДГ „Здравец“, с. Венелин, общ. Долни чифлик

• **Тема на ситуацията:** „*Моето семейство - I*”

• **Избор на игри, игрова средства; подбор на дидактични материали**

1. Игри: „*Имената в семейството*”; „*Бъди внимателен!*”; „*Назови ласкаво*”

2. Няколко къта с материали за рисуване, апликиране, моделиране, книжки за разглеждане, свързани с темата

3. Реквизит за деца, облечени така, че да се открояват като членове на семейството, на фамилията и на рода

4. Игрови персонажи – Вики и Ники

5. Дидактически материали: *картини със семейство и фамилия; мотивиращи трицветни карти и стикери за награди*⁷; *топка за раздвижваща игра* и др.

• **Интегративни връзки с ОН:** Околен свят; Изобразително изкуство; Музика

• **Структура на ситуацията**

1. Мотивация за обучение и игра

За начало се използва (авторска) папираща песничка, съпроводена с движения на ръцете. След това учителят напомня правилата за работа с трите вида и цвята карти и ги поставя на видно място, заедно със стикерите за награда. При децата идват пчеличките Вики и Ники, които дискутират нещо. Те насочват към проблематиката на ситуацията („Да ги

⁷ Цветните карти, които се наричат „Карти на вниманието“, са зелени, жълти и червени. Зелена карта получават децата, които са активни (в отговори, дейности, взаимопомощ, култура на поведение и др. позитивни действия и постъпки). В края на всяка игра, за поощрение децата получават лепящ се стикер (с него те облепят предварително очертани букви в тефтерчетата си). Зелените карти увеличават броя на получените стикери. Жълта карта получават тези, които са шумни, разсеяни и пречат на останалите (учителят без коментар поставя жълтата карта до детето, което шуми, а това е сигнал, че то нарушава правилата). Червена карта получават нарушителите на порядъка в групата – те се лишават от стикери. „Картите на вниманието“ са апробирани нееднократно – те се посрещат с ентузиазъм от децата и спомагат за укрепване на тяхното устойчиво внимание и волеви задръжки.

помолим да ни помогнат и да ни научат какво е семейство, в коя държава и в кое населено място живее тяхното семейство”).

2. Провеждане на игрите и дейностите

(Децата са насядали свободно на килима, а Вики и Ники разговарят с тях)

Чрез пчеличката Вики учителят формулира задача за децата („Деца, как да обединим с една дума всички тези, които с много думи назова Вики – майка, брат, сестра, баща...и др.?”) и ги провокира да вземат участие в общуването с пчеличките. След това въвежда децата, които са облечени като членове на едно семейството, на фамилия и род. За да определят кой какъв е, децата ги описват (напр. дете от III гр. казва: „Този, с мустака, той е дядото и очилата му, а до него е майката му и детето му”). Тъй като тази ситуация е проведена с деца билингви от с. Венелин, учителят коригира деликатно грешките: *дядото с очилата... майката и детето...* Обобщение за това какво включва семейството се прави от учителя, който насочва и към фамилията („А когато при семейството дойдат баба и дядо, леля, чичо, стринка, вуйчо, вуйна, братовчеди знаете ли какво се получава? – фамилия с роднини”). Тренира се артикулацията на думите *фамилия, род, роднини*. Постепенно се въвеждат и понятията *Родина, България*. Своеобразна преценка за участието на децата са картите, които раздава учителят в зависимост от качеството на работата им – зелени карти за активните деца.

Възпитателните цели за ситуацията се реализират чрез включване на децата в диалог за отношенията между малки и големи в семейството („Как трябва да се отнасят по-малките към по-големите?”). Отговорите са верни, но с много граматични грешки, провокирани от билингвизма на децата.

Следващият момент в ситуацията е работата по интереси („Деца, за някои от вас съм приготвила самостоятелни занимания. Тези, които искат, да си изберат свое кътче, да ползват материалите в него и да направят нещо, с което да ни представят своето семейство. Условието е: да работите, без да смущавате другарчетата си, а когато се съберем всички заедно, ще споделите какво сте изработили. Ясни ли са правилата?”). На останалите деца се предлага да се разпределят в два отбора – единият за III гр., а другият – за IV гр. Те сами си избират имена на отборите, като за по-големите има условие името да е свързано с темата „Моето семейство“. Учителят обръща специално внимание на факта, че независимо от кой отбор са, ако някой се затруднява в играта, трябва да си помагат, защото са приятели от една група (така се внушава усещане за общност в РПГ, а не за диференциране по възраст). Всеки от отборите получава информация за правилата на играта, като се има

предвид, че и двата отбора играят една и съща игра („Имената в семейството“), но с различни условия. За III гр. задачата е да разгледат картините от познавателната книжка „Вики и Ники“, да споделят какво виждат на тях, да измислят име на всеки герой от картината и да разкажат нещо за него. За IV гр. условието е същото, но те разграничават кое е семейство и кое е фамилия (по картините от познавателната книжка за 4. група) и формулират предположение какво прави всеки член на семейството или фамилията. След това уточняват как се образуват техните три имена, какъв е адресът им и как най-лесно може да се стигне до него, т.е. по какъв маршрут да се мине. Целта е чрез играта да се тренира използването на речниковите единици, които са предвидени за усвояване.

3. Преценка на учителя за работата на първия отбор (с деца от 3. група)

Учителят поощрява децата за самостоятелното назоваване на собствените им имена, за имената на членовете на семейството, за името на Родината. Активните деца получават зелена карта.

2. Провеждане на игрите и дейностите – аналогично се активизират децата от 4. гр., като след изпълнение на поставените условия те получават положителна преценка и стикери, а по-активните – зелени карти и повече стикери.

Игрите продължават с всички деца от РПГ, т.е. те не се делят по възраст. Играта „*Бъди внимателен!*“ предполага разпознаване (с пляскане) на членове на семейство или на фамилия. Участието в нея е по желание, т.е. който не иска да играе, остава като публика или съдия на играта.

3. Преценка на учителя за играта „*Бъди внимателен!*“

Децата се поощряват за това, че са съсредоточени и се справят с разпознаването. Всички участници получават стикери за награда, а за най-активните – зелени карти с повече стикери.

2. Провеждане на игрите и дейностите

Следва играта „*Назови ласкаво*“, за да се упражнят умалителните обръщения. Учителят подава топката и назовава член на семейството или на фамилията: *майка, дядо*, а децата го назовават ласкаво, например: *деденце, дедо* и др.

3. Преценка на учителя за играта „*Назови ласкаво*“

За старанието всички получават стикери, т.е. липсва словесна оценка.

2. Провеждане на игрите и дейностите

След двете разтоварващи игри се проверява изпълнението на задачата за работа по интереси („Елате и ни обяснете кой какво е рисувал,

оцветявал или моделирал”). Следва словесна преценка на учителя, съчетана с раздаване на по 1 стикер за тези, които само показват какво са направили, и повече стикери за тези, които обясняват работата си.

3. Обща преценка на учителя

В края на педагогическата ситуация учителят оценява високо всичко, което е ново за тази ситуация („Браво! Научихме нови думи: семейство, фамилия, род и др.; научихме как да се отнасяме с членовете на семейството и фамилията, интересни случки с тях; научихме също как да играем с приятели, видяхме чудесни рисунки и изделия.”). В оценката се включват Вики и Ники („О, аз се забавлявах толкова много! Разбрах от вас колко много цените вашите семейства. Видях как хубаво си помагате и още, че сте чудесна група приятели!”)

4. Рефлексия и самооценка на децата

Учителят провокира децата да споделят впечатления от игрите („Как се чувствате след тези игри и забавления? Интересни ли ви бяха игрите за семейството? Коя ви хареса? Какво най-силно ви впечатли? Защо точно това? Какво от разказите и игрите ще споделите с приятели, родители, роднини? На кои игри, с които днес се забавлявахте, ще научите по-малките си братче, сестриче или приятелче?”). Въпреки че отговорите са с много езикови грешки, в тях се открояват предпочитанията на децата („Интересно игра. Казвам на сестрата ми да рисува майка и баща.”).

• Постситуационен момент

В допълнителна форма за педагогическо общуване на децата се предлага да продължат по темата и забавленията („Вземете стикерите си и с тях може да очертаете желаната от вас буква в тефтерчетата си. След това, може да продължите да играете „*На семейство*” в куклената къща или в другите кътове. Други могат да нарисуват своето семейство, член от него или от фамилията.”).

3.4. Изводи

1. Използваните в дисертацията критерии и показатели за измерване на резултатите от работата по ОНБЕЛ успешно могат да се приложат в практиката, независимо дали се работи в разновъзрастови, или в едновъзрастови групи, тъй като критериите се основават на очакваните резултати, регламентирани чрез ДОС.

2. Рефлексията и самооценката на децата доказва, че така организирана работата в РПГ им харесва.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА. Ефективност на експерименталната методическа система. Статистически анализ на резултатите

Тук се обобщават и анализират резултатите от експерименталната работа, като се има предвид статистическият анализ на резултатите.

4.1. Методика на изследването

Дисертационното изследване бе проведено през учебната 2016/2017г. в периода ноември 2016 г. – април 2017 г., с общо 119 деца: 73 деца от ДГ в малки населени места, 30 деца от ДГ в голям град и 16 деца от основно училище.

В хода на изследването са осъществени съвместни действия с РУО – гр. Варна под формата на методически срещи с учители, които са продължени с последващи обучения на учителите от посочените детски градини и училището. Целта на обучителните срещи бе запознаване с експерименталната методическа система, прилагането ѝ чрез педагогически ситуации в разновъзрастните подготвителни групи в съответните детски заведения и регистриране на постиженията на децата.

Експериментът за доказване ефективността на методическата система е от типа „*вход-изход*“.

От авторката са проведени 12 експериментални ситуации, а останалите са поверени на учители, обучени по методическата система. Проверката на входно-изходното ниво при приложението на експерименталната методическа система е направена от авторката на дисертационния труд.

Етапите на експерименталното изследване са:

1. Формулиране на целта на експеримента – да се докаже, че прилагането на експерименталната методическа система осигурява усвояване на учебното съдържание на средно равнище.

2. Разработване на система от критерии и показатели за диагностика на степента, в която целта е постигната. Равнището на учебните постижения се измерва чрез три критерия (*запомняне, разбиране и приложение* на учебното съдържание), а всеки критерий е декомпозиран на различен брой показатели.

3. Прилагане на експерименталната методическа система за организация на ситуациите по БЕ в РПП.

4. Диагностика на резултатите от експеримента – извършена е чрез изпълнение на практически задачи от познавателните книжки „Вики и Ники“ за 3 гр. и 4 гр.

5. Установяване на ефективността на експерименталната система чрез сравнение между поставената цел и постигнатите резултати.

4.2. Представяне и анализ на резултатите от постиженията на децата на входа на експеримента

В зависимост от възрастта на децата те се оценяват от провеждащия експеримента със задачи върху познавателната книжка „Вики и Ники“ за 3. и 4. гр. Проверяващият работи индивидуално с всяко

дете извън времето на ситуацията по БЕ, за да се провери практическото приложение на усвоеното учебно съдържание до момента.

4.2.1. Резултати (по критерии и показатели) от регистрираните постижения на децата, чиято възраст отговаря на възрастта за 3. група

Таблица 9

3. група – Показатели по трите критерия ⁸	Средна сума точки от входящия тест за 3. гр.					
	ДГ „Здравец“ с. Венелин	ДГ „Щастливо детство“ с. Бозвелийско	ДГ „Зорница“ с. Звездица	ДГ „В. Терешкова“, кв. Аспарухово	ЧДГ „Мелита“, гр. Варна	ОУ „Ч. Храбър“ гр. Варна
1. критерий Назоваване на някои родниниски връзки в семейството с използване на подходящи речникови единици	1,5	2	2	1,14	2	2,25
3. критерий Използване на базов речник при обяснения на действия и събития	1,75	1,82	2	1,86	2	2
1. критерий Назоваване имената на членове от семейството	1	1,71	2,25	2,14	1,33	2,75
2. критерий Разпознаване на предмети, явления и събития	1,5	1,65	2,5	2,14	1,67	2

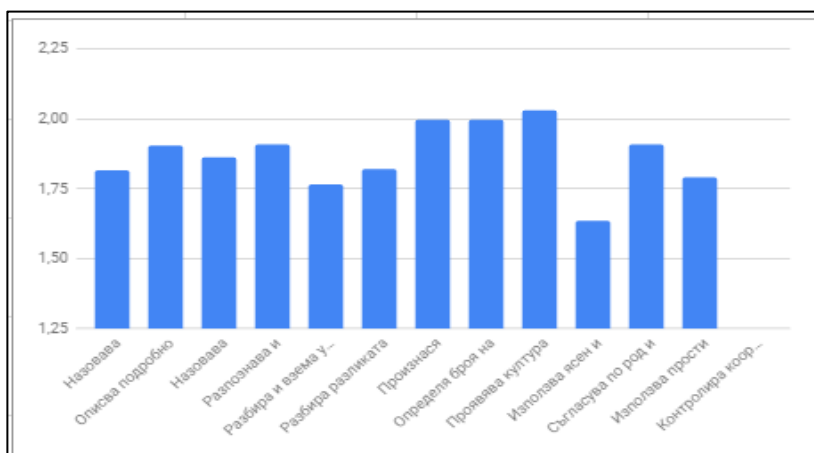
⁸ В таблицата критериите се уточняват чрез номерата им (вж. 2. глава).

2. критерий Разбиране и се включване в разговори, свързани с познати теми	1,25	1,71	1,75	2,14	2	1,75
2. критерий Разбиране на разликата между дума и изречение.	1,5	1,59	1,5	2,57	2	1,75
3. критерий Практическо прилагане в речевата дейност на правила за: съгласуване на имената; единно глаголно време	1,25	1,47	2	2,43	2,33	2,5
1. критерий Запомняне на речникови единици за описание на предмети	1,25	1,65	2	2,57	2	2,5
3. критерий Използване на подходящи по вид изречения, когато се участва в разговор	1,75	1,65	2,5	2,29	2	2
3. критерий Изговаряне силно или тихо, бързо или бавно думите в общия поток на речта	1	1,53	1,75	2,29	2	1,25
3. критерий Разбиране на зададени инструкции	1,75	1,71	2,25	2	2	1,75
3. критерий Даване на прости обяснения за действия	1	1,71	2	2,29	2	1,75

3. критерий Правилно образуване на единствено и множествено число на думи	1	1,24	1	1,43	1,33	1,5
---	---	------	---	------	------	-----

Същите резултати на 3. група са представени и графично (вж. фиг.1).

Фигура 1

За да се види какви са постиженията на децата от 3. група, в таблица 10 са представени средните резултати (по критерии) в точки.

Таблица 10

Критерии	Среден резултат в точки
Запомняне на елементи от учебното съдържание	1,87
Разбиране на елементи от учебното съдържание	1,89
Приложение на елементи от учебното съдържание	1,72

От тези резултати се вижда, че на входното ниво децата се справят приблизително еднакво с разбирането и запомнянето, но по-трудни са им задачите, които изискват приложение на усвоеното съдържание до момента.

Следващата таблица 11 представя **средния резултат** на децата (отговарящи на 3. група) **по учебни заведения**. Той дава основание да се направи извод, че **средното входно ниво** на всички деца от 3. група, измерено в точки, е **1,82**.

Таблица 11

Учебно заведение	Среден успех в точки-3. гр.
ДГ „Здравец“, с. Венелин, общ. Долни Чифлик	1,35
ДГ „Щастливо детство“, с. Бозвелийско, общ. Провадия	1,65
ДГ „Зорница“, с. Звездица, общ. Варна	1,96
ДГ „В. Терешкова“, кв. Аспарухово, гр. Варна	2,10
ЧДГ „Мелита“, гр. Варна	1,90
ОУ „Черноризец Храбър“, гр. Варна	1,98

Както се вижда, постиженията са в скалата от 1.35 т. до 2.10 т., което показва, че всички деца от 3. група са се справили с повече от половината въпроси и задачи. В началото на експеримента средната успеваемост на 3. група е добра, т.е. децата са усвоили съдържанието на ОНБЕЛ. Най-добре са се представили децата от ДГ „В. Терешкова“, кв. Аспарухово, гр. Варна (2.10 т.), а най-слабо – децата от ДГ „Здравец“, с. Венелин, общ. Долни чифлик (1.35 т.). Това се дължи на факта, че в ДГ „Здравец“ всички деца са от ромски произход, което показва, че спецификата на езиковата и социалната среда е сериозен фактор за успеваемостта по български език. Въпреки различията в резултатите на всички проверени деца, отговарящи за 3. група, те като цяло са над средното ниво. Значително по-затруднени са децата от малките населени места, където резултатите от въпросите и езиковите задачи са по-ниски, но за етническата среда, в която се намират, те се приемат за добри.

4.2.2. Резултати (по критерии и показатели) от регистрираните постижения (на входа) на децата, чиято възраст отговаря на възрастта за 4. група

Постиганията на децата от 4. група в началото на експеримента са представени в следващите таблици.

Таблица 12

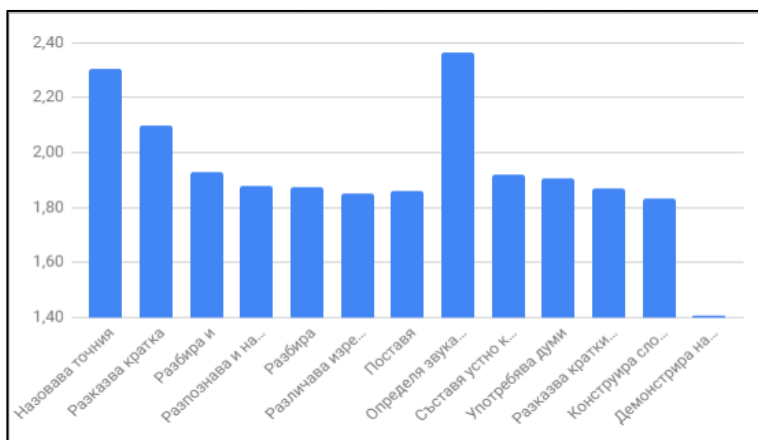
4. група – Показатели по трите критерия	Средна сума точки от входящия тест за 4. гр.						Сред. успех в точки
	ДГ „Здравец“ с. Венелин	ДГ „Щастл. детство“ с. Бозвелийско	ДГ „Зорница“, с. Звездица	ДГ „В. Терешкова“ кв. Аспарухово	ЧДГ „Мелита“ гр. Варна	ОУ „Ч. Храбър“ гр. Варна	
1. критерий Запомняне на речникови единици, необходими за назоваване на адрес, описание на предмет, места и посоки	2	1,5	2,5	2,18	2,89	2,75	2,30
3. критерий Употребяване на думи и изрази, подходящи за речевата ситуация	1,71	1,77	2,25	2,18	2,44	2,25	2,10
3. критерий Ясно и вярно описание на предмет или явление	1,5	1,36	1,92	2,18	2,11	2,5	1,93
2. критерий Разпознаване на информация от указателни табели и знаци	1,29	1,45	2	2,18	2,11	2,25	1,88

и ориентиране в информацията от тях							
2. критерий Разбиране и включване в разговори, свързани с познати теми	1,36	1,27	2	2,09	2,11	2,42	1,88
2. критерий Различаване на думата от изречението и текста	1,5	1,41	1,75	2,27	2,00	2,17	1,85
3. критерий Практическо прилагане в речевата дейност на правилата за съгласуване на имена за единно глаголно време	1,5	1,36	2,17	2,45	1,67	2	1,86
1. критерий Определяне на мястото на звуковете в началото и в края на думата	1,79	1,55	2,5	2,27	3,89	2,17	2,36
3. критерий Разказване на случка по опорни въпроси с проява на	1,57	1,32	2,33	2,09	2,22	2	1,92

култура на речта							
3. критерий Правилно произнасяне на думи с фонетични и правоговорни особености	1,21	1,59	2,58	2	2,22	1,83	1,91
3. критерий Разказване на кратки истории с ползване на единно глаголно време	1,43	1,41	2,42	1,82	2,22	1,92	1,87
3. критерий Конструирание на подходящи по вид изречения, когато се участва в разговор или се съставя текст	1,64	1,55	2,25	1,91	2,22	1,42	1,83
3. критерий Развиване на фината моторика – координиране на ръката и окото	1,21	1,23	1,33	1,18	1,67	1,83	1,41

Средните постижения по *показатели* са представени чрез графика (вж. фиг.2).

Фигура 2

В таблица 13 са представени в точки средните резултати (по критерии) на децата от 4. група.

Таблица 13

Критерии	Среден резултат в точки
Запомняне на елементи от учебното съдържание	2,05
Разбиране на елементи от учебното съдържание	1,99
Приложение на елементи от учебното съдържание	1,79

Успеваемостта по критерии показва, че за разлика от децата в 3 гр., тук се наблюдават значително по-високи резултати при *запомнянето* (2.05 т.), което говори за повишена устойчивост на вниманието, а то от своя страна отразява нивото на волевите задръжки, необходими за новата им роля – бъдещ ученик. По втория критерий – *разбиране* – точките са 1.99, а по третия критерий – *приложение*, резултатите и тук са най-слаби (1.79 т.).

Следващата таблица 14 представя **средната успеваемост** на децата от 4. група **по учебни заведения**.

Таблица 14

Учебно заведение	Среден успех в точки 4. гр.
ДГ „Здравец“, с. Венелин, общ. Долни Чифлик	1,52
ДГ „Щастливо детство“, с. Бозвелийско, общ. Провадия	1,44
ДГ „Зорница“, с. Звездица, обл. Варна	2,15
ДГ „В. Терешкова“, кв. Аспарухово, гр. Варна	2,06
ДГ „Мелита“, гр. Варна	2,29
ОУ „Черноризец Храбър“, гр. Варна	2,12

Данните дават основание да се направи извод, че средното входно ниво на всички деца от 4. група, измерено в точки, е 1,76. Резултатите на децата от тази възраст са по-слаби в сравнение с децата от 3. група, но за това има обективна причина – материалът, предвиден за усвояване в предходната година (т.е. в 3. група) е по-труден в сравнение с този, който са усвоявали децата от 3. група (те се проверяват за постиженията им от 2. група). Както се вижда от таблицата, постиженията на по-големите деца са в скалата от 1.44 т. до 2.29 т., което показва, че и те са се справили с повече от половината въпроси и задачи. Най-високи резултати по всички критерии са показали децата от ЧДГ „Мелита“, гр. Варна (2. 29 т.), а най-ниски – децата от ДГ „Щастливо детство“, с. Бозвелийско, общ. Провадия (1.44 т.). И тук трябва да се отбележи, че децата в последната ДГ са 100% от ромски произход. Обяснимо е, че те имат най-ниски резултати, защото част от тях не са посещавали детска градина, а майчиният им език не е български, за да има гаранция, че те имат натрупан речник от общуването в семейната среда, както и модели за изграждане на словосъчетания, изречения и текст на български език.

4.3. Представяне и анализ на постиженията на децата на изхода от експеримента

4.3.1. Резултати (по критерии и показатели) от регистрираните постижения на децата, чиято възраст отговаря на възрастта за 3. група

Постиганията на децата от 3. група в края на експеримента са представени в таблица 15.

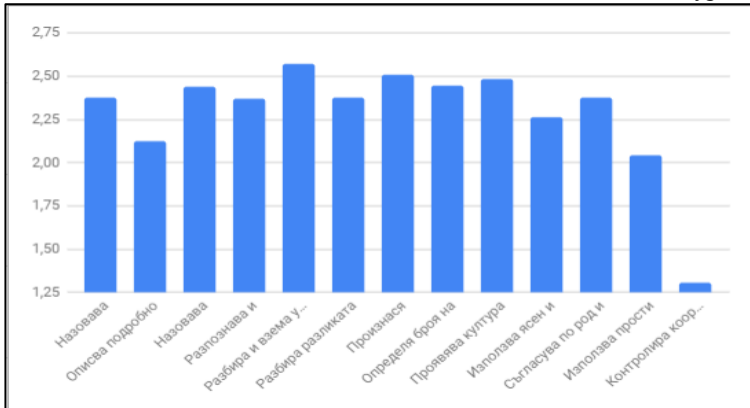
Таблица 15

3. група – Показатели по трите критерия	Средна сума точки от изходящия тест за 3. гр.						Сред- успех в точки
	ДГ с. Венелин	ДГ, с. Бозвелийско	ДГ, с. Звездица	ДГ, кв. Аспарухово	ЧДГ, гр. Варна	ОУ „Ч. Храбър“, гр. Варна	
1. критерий Назоваване на роднински връзки, държавата и собствения адрес	2,25	2,35	2	2,57	2,33	2,75	2,38
3. критерий Подробно, ясно и вярно описване на маршрут	2	2,12	2,25	2,14	2	2,25	2,13
1. критерий Назоваване характеристиките на предмети, явления и събития	2,5	2,24	2,25	2,57	2,33	2,75	2,44
2. критерий Разпознаване и използване на информация от указателни табели и знаци	2	1,94	2,75	2,29	2,33	2,92	2,37
2. критерий Разбиране и включване в разговори, свързани с познати теми	2	2	2,75	2,86	3	2,83	2,57
2. критерий Разбиране на разликата между дума и изречение	1,75	1,71	2,75	2,71	2,67	2,67	2,38

3. критерий Правилно произнасяне на думи с фонетични и с правоговорни особености	1,75	1,82	3	2,71	3	2,75	2,51
1. критерий Определяне броя на звуковете в думата	1,75	2	3	2,57	2,67	2,67	2,44
3. критерий Проявяване на култура на речево общуване, като се изслушва събеседника	1,75	1,94	3	2,86	2,67	2,67	2,48
3. критерий Използване на ясно описание на предмети и познати събития	1	1,71	2,5	2,86	3	2,5	2,26
3. критерий Съгласуване по род и число на имената, когато участва в разговор или се съставя текст	1,75	1,82	2,75	2,86	2,67	2,42	2,38
3. критерий Използване на подходящи изречения, когато се участва в разговор или се съставя текст	1,5	1,76	2	2,57	2,33	2,08	2,04
3. критерий Контролиране координатията на ръката и окото, за развиване на фината моторика	1	1,24	1	1,43	1,33	1,83	1,31

Същата информация е обект и на графиката, която следва (вж. фиг.3).

Фигура 3

Следващата таблица представя (по критерии) учебните постижения на всички деца (отговарящи на възрастта за 3. група) в края на експеримента.

Таблица 16

Критерии	Средна оценка в точки по критерии
<i>Запомняне</i> на елементи от учебното съдържание	2,33
<i>Разбиране</i> на елементи от учебното съдържание	2,47
<i>Приложение</i> на елементи от учебното съдържание	2,09

Резултатите от измерване на *критериите* показват, че има развитие и повишаване на стойностите им в сравнение с изходното ниво. Най-добре децата се справят с *разбирането*, след това със *запомнянето* и най-трудно – с *приложението*. По първия критерий – *запомняне* – входящото ниво е 1.87 т., а изходящото 2.33 т., т.е. повишението е с 0.46 т.; по втория критерий – *разбиране* – входящото ниво е 1.89 т., а изходящото 2.47 т., т.е. повишението е с 0.58 т.; по третия критерий – *приложение* – входящото ниво е 1.72 т., а изходящото ниво е 2.09 т., т.е. има повишение с 0.37 т.

Следващата таблица 17 представя **средната успеваемост** на децата от 4. група **по учебни заведения**.

Таблица 17

Учебно заведение	Среден успех в точки – 3. гр.
ДГ „Здравец“, с. Венелин, общ. Долни Чифлик	1,77
ДГ „Щастливо детство“, с. Бозвелийско, общ. Провадия	1,90
ДГ „Зорница“, с. Звездица, обл. Варна	2,46
ДГ „В. Терешкова“, кв. Аспарухово, гр. Варна	2,54
ЧДГ „Мелита“, гр. Варна	2,49
ОУ „Черноризец Храбър“, гр. Варна	2,55

Данните по *показатели* показват, че децата от 3 гр. са възприели предвиденото съдържание по ОНБЕЛ. Получените резултати от постиженията им на изходното ниво са по-високи от средните показатели и от тези на входното ниво. И тук децата от ДГ „Здравец“, с. Венелин имат най-ниски резултати в сравнение с останалите, но те са повече от добри, защото повишението на успеваемостта е удовлетворяващо (входно ниво – 1.35 т., изходно ниво – 1.77 т., т.е. то е с 0.42 т. по-високо).

Най-високи са резултатите на ДГ „В. Терешкова“ – входно ниво 2.10 т., изходно ниво 2.54 т., т.е. има ръст от 0.44 т. При останалите детски заведения повишението на резултатите по показатели е следното: ДГ „Щастливо детство“, с. Бозвелийско – вход 1.65 т., изход 1.90 т., т.е. ръст от 0.25 т.; ДГ „Зорница“, с. Звездица – вход 1.96 т., изход 2.46 т., ръст от 0.5 т.; ЧДГ „Мелита“ – вход 1.90 т., изход 2.49 т., т.е. ръст с 0.59 т.; ОУ „Черноризец Храбър“ – вход 1.98 т., изход 2.55 т. или 0.57 т. ръст. Резултатите, с които се отчита ръстът в подготовката на децата от 3. гр., показват, че след прилагане на експерименталната методическа система най-високи са постиженията на децата от ДГ „В. Терешкова“ (2,54 т.), но ръстът в развитието на децата е най-висок в ЧДГ „Мелита“ (0.59 т., докато за ДГ „В. Терешкова“ той е 0.44 т.). Причина за това е фактът, че в ЧДГ „Мелита“ децата в РПГ (в т.ч. и тези, които отговарят за 3. група) са малко на брой, в резултат на което има повече време за индивидуална работа и за по-често включване на всяко дете в тренировъчна речева дейност.

4.3.2. Представяне и анализ на резултатите от постиженията (на изхода) на деца, чиято възраст отговаря на 4. група

Постиженията на децата от **4. група в края на експеримента** са представени в таблица 18 – 20.

Таблица 18

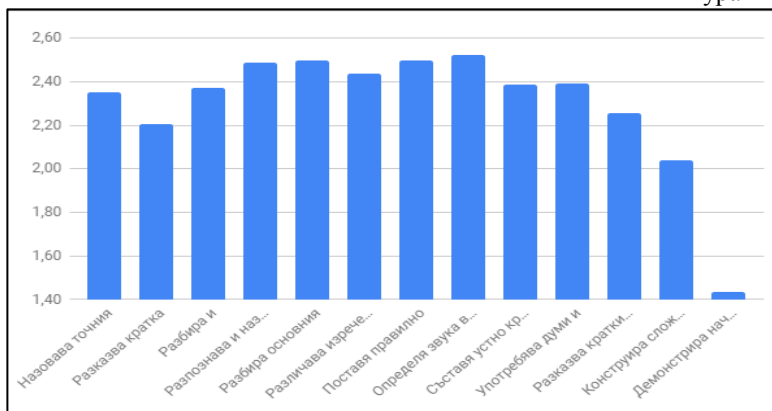
4. група – Показатели по трите критерия	Средна сума точки от изходящия тест за 4. гр.						Сред. успех в точки
	ДГ, с. Венелин	ДГ, с. Бозвелийско	ДГ, с. Звезда	ДГ, кв. Аспарухово	ЧДГ, гр. Варна	ОУ „Ч. Храбър“ гр. Варна	
1. критерий Назоваване на точния си адрес. Запомняне на речникови единици, необходими за представяне на лесен път или „маршрут“ до възрастни	2,36	1,5	2,42	2,18	2,89	2,75	2,35
3. критерий Разказване на кратка случка по опорни въпроси с проява на култура на култура на речта	2,07	1,86	2,33	2,27	2,44	2,25	2,20
3. критерий Разбиране и използване на думи с абстрактно значение	2,14	1,82	2,42	2,55	2,56	2,75	2,37
2. критерий Разпознаване и назоваване на графични знаци на някои печатни букви, свързани с наименованията на познати лица и предмети	1,86	2,09	2,67	2,82	2,56	2,92	2,49

2. критерий Разбиране на основния сюжет в различни познати текстове	2	2,09	2,67	2,82	2,56	2,83	2,50
2. критерий Различаване на изречение от текст	1,64	2,23	2,58	2,82	2,67	2,67	2,44
3. критерий Правилно поставяне на ударението на думите, които използва	1,86	2,23	2,58	3	2,56	2,75	2,50
1. критерий Определяне на мястото на звуковете в началото и в края на думата	2,07	2,14	2,75	2,82	2,67	2,67	2,52
3. критерий Устно съставяне на кратък описателен текст	2	1,73	2,67	2,82	2,44	2,67	2,39
3. критерий Употребяване на думи и изрази, подходящи за речевата ситуация	1,86	1,91	2,58	2,82	2,67	2,5	2,39
3. критерий Разказване на кратки истории с използване на единно глаголно време	1,79	1,59	2,17	3	2,56	2,42	2,26
3. критерий Конструиране на подходящи по вид изречения, когато се участва в разговор или се съставя текст	1,79	1,64	2	2,27	2,44	2,08	2,04

3. критерий Демонстриране на начални графични умения	1,29	1,23	1,33	1,27	1,67	1,83	1,44
--	------	------	------	------	------	------	------

Средната успеваемост по показатели е представена и чрез графика (вж. фиг. 4)

Фигура 4

Обобщените данни за успеха на всички деца, отговарящи на възрастта за 4. група, са диференцирани по критерии в таблица 19.

Таблица 19

Критерии	Средна оценка в точки по критерии
Запомняне на елементи от учебното съдържание	2,35
Разбиране на елементи от учебното съдържание	2,49
Приложение на елементи от учебното съдържание	2,10

Данните за развитието на децата по критерии показват, че стойностите по всички критерии са значително над средното ниво, което е доказателство, че прилагането на методическата система е успешно. Детайлизирането на анализа насочва към извода, че при 4. гр. най-висок е резултат при *разбирането* – 2. 49 т. Критерият *запомняне* е с 2.35 т., а

приложението е с 2.10 т. Резултатите по всички критерии свидетелстват, че има значително повишаване на стойностите в сравнение с изходното ниво. По първия критерий – *запомняне* – входящото ниво е измерено с 2.05 т., а изходящото – с 2.35 т., т.е. повишението е с 0.3 т. По втория критерий – *разбиране* – входящото ниво е представено с 1.99 т., а изходящото – с 2.49 т., т.е. ръстът е 0.5 т.. По третия критерий – *приложение* – входящото ниво е оценено с 1.79 т., а изходящото – с 2.10 т., т.е. повишението е с 0.31 т. Ако се анализира посоката на развитие, може да се направи извод, че по-големите деца от РПП усъвършенстват уменията си да вникват в същността на това, което изучават, затова ръстът по критерия *разбиране* е най-голям. Този резултат е едно от доказателствата за успешността на прилаганата методика, защото тези деца ще влязат в училище, след като имат по-задълбочени познания по някои от езиковите проблеми, които ще изучават в училище.

Повишаването на успеваемостта за децата, чиято възраст отговаря на 4. група, може да се илюстрира с резултатите от изходното ниво, представени по учебни заведения (вж. таблица 20).

Таблица 20

Учебно заведение	Среден успех в точки 4. гр.
ДГ „Здравец“, с. Венелин	1,90
ДГ „Щастливо детство“, с. Бозвелийско	1,85
ДГ „Зорница“, с. Звездица	2,40
ДГ „В. Терешкова“, кв. Аспарухово	2,57
ЧДГ „Мелита“, гр. Варна	2,51
ОУ „Черноризец Храбър“, гр. Варна	2,55

С най-високи резултати отново са децата от ДГ „В. Терешкова“, кв. Аспарухова, гр. Варна – 2. 57 т., а с най-ниски – децата от ДГ „Щастливо детство“, с. Бозвелийско, общ. Провадия – 1. 85 т. Като се има предвид, че при входящото ниво децата от с. Бозвелийско са получили 1. 44 т., а сега резултатът им е 1.85 т., видимо е, че те имат повишение на успеваемостта си (с 0.41т.), което е успех за тях. Резултатите им са най-ниски в сравнение с останалите, но те се считат за добри, а повишението на успеваемостта е повече от удовлетворително. Подобно е възходящото развитие и при останалите деца: в ДГ „В. Терешкова“ (градината с най-високи резултати) входящото ниво е оценено с 2.06 т., а изходящото – с 2.57 т., т.е. резултатите са повишени с 0.51 т. В ДГ „Здравец“, с. Венелин

за входящото ниво децата имат 1.52 т., а за изходящото 1.90 т., или с 0.38 т. повече; в ДГ „Зорница“, с. Звездица входът е с 2.15 т., а изходът – с 2.46 т., т.е. има 0.31 т. ръст; в ЧДГ „Мелита“, гр. Варна входящото ниво е с 2.29 т., а изходящото – с 2.51 т., т.е. ръстът е 0.22 т.; ОУ „Черноризец Храбър“ – входящо ниво 2.12 т., а изходящо 2.55 т., т.е. ръстът е 0.43 т. Общият извод за напредъка по критерии сочи, че и при 4. група (както при 3. група) най-висок е резултатът на ДГ „В. Терешкова“, но развитието на децата е най-добро в ОУ „Черноризец Храбър“. Тук не трябва да се изключва и влиянието на училищната среда, тъй като големите деца от РПП от рано живеят със самочувствието, че ще стават ученици. В този контекст може да се очаква по-висока лична мотивираност на децата от полудневната група в ОУ „Черноризец Храбър“.

4.4. Обобщен анализ на резултатите от изследването

Средноаритметичните стойности на оценките (изразени с точки) говорят за много добро представяне на обучаемите. Всички деца са се справили успешно, т.е. постигнати са целите на възпитателно-образователния процес по ОНБЕЛ. Таблиците и графиките показват, че целите на изследването по отношение на постигнатите *критерии* и *показатели* са изпълнени, т.е. има положителен резултат от експеримента по модела „вход – изход“. Всички деца, независимо че работят в разновъзрастова група, покриват очакваните резултати според ДОС, имат успеваемост над средното равнище и показват ръст в развитието си, което е доказателство за успешната експериментална работа и потвърждава предимствата на прилаганата система при подготовката за училище.

Ръстът в развитието на децата от различните възрасти в РПП е показан в таблица с постиженията на децата в края на експеримента.

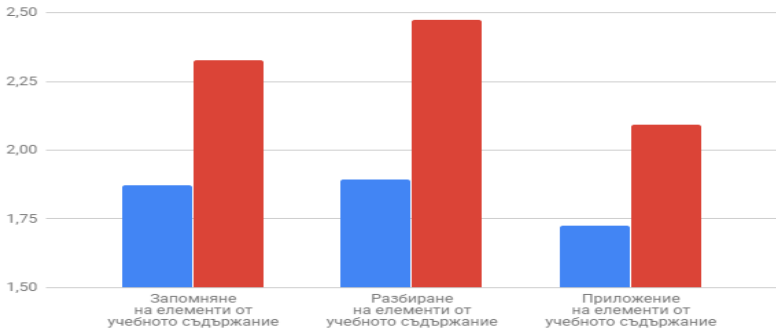
Таблица 21

Съответстваща възраст	Среден успех в точки	Ръст спрямо средното равнище
За 3. група	2,06 т.	0,56 т.
За 4. група	2,13 т.	0,63 т.

В следващите диаграми са сравнени резултатите *от входния и от изходния тест* по трите основни критерия (за двете възрастови групи).

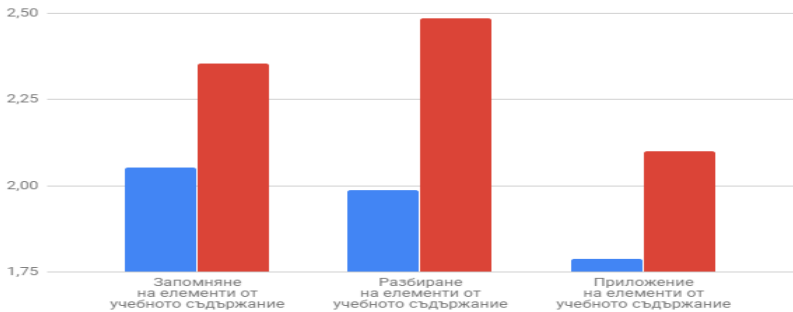
Фигура 5

Сравнителен анализ за 3. група (вход-изход)

Фигура 6

Сравнителен анализ за 4. група (вход-изход)

При анализиране на напредъка във връзка с формираните критерии за оценка се открояват по-добрите резултати на всички деца по първия критерий *Запомняне на елементите на образователното съдържание*. Това е предпоставка за бъдещо по-добро справяне с практическата работа с езиковите явления и с усъвършенстването на речевото общуване. Причините за по-ниския успех по втория критерий, *Разбиране*, се крият във възрастовите особености на децата от ДГ – те нямат развити аналитични умения, както и умения за абстрахиране и сравняване, затова дейността *разбиране* ги затруднява. Обяснимо е, че децата, които отговарят на възраст за 4. група, имат по-голям напредък по този критерий. Най-бавно се променят резултатите по критерия *Приложение*, защото колкото и достъпно да се обяснява абстрактната

лингвистична материя, тя трудно се осмисля и прилага на практика (дори при големите ученици).

Анализирането на резултатите по показатели насочва към извода, че децата от двете възрастови групи в РПГ се справят най-добре по показателите: *Определяне на броя на звуковете и мястото им в началото и в края на думата; Назоваване на държавата и на собствения адрес; Ясно и вярно описание на предмет и маршрут* (по-големите описват и представят лесен път или „маршрут“ до вкъщи); *Разбиране на информацията и включване в разговори, свързани с познати теми* и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Проучването на нормативната уредба и на методическата литература обосновава необходимостта от разработване на методическа система за работа по български език в разновъзрастови подготвителни групи, тъй като липсва методическо обезпечаване на организацията на работа в такива групи. Затова експериментираната методическата система от съдържателно-процесуален тип предлага:

1. Систематизиране на положителните и отрицателните страни в работата с разновъзрастови групи.

2. Съдържателни и технологични модели на възпитателно-образователния процес за усвояване на съдържанието по ОНБЕЛ в разновъзрастова подготвителна група, както следва:

– **модел** за организация на дейността в РПГ, според който децата от двете възрастови подгрупи се обединяват от *обща тема* на педагогическата ситуация, като се осигурява възможност за обособяване на подгрупи *по възраст* и/или *по интереси*;

– **годишно тематично разпределение** на възпитателно-образователния процес в РПГ по ОНБЕЛ;

– **модел за диференциране** на образователните цели и задачи в РПГ, съобразно изискванията на ДОС за съответните възрасти;

– **методическа рамка** на педагогическа ситуация в разновъзрастова подготвителна група, която е приложима не само при работа с разновъзрастови групи;

– **модел за структура** на педагогическата ситуация, включващ: *мотивация за обучение и игра; провеждане на игрите и дейностите; преценка на учителя; рефлексия и самооценка на децата; факултативни поддържащи етапи* – предситуационен и постситуационен момент (те са незадължителни, но полезни за организацията на педагогическата ситуация).

Критериите и показателите за оценяване на постиженията на децата, разработени в дисертацията, са съобразени с ДОС и отчитат

спецификата на двете възрастови подгрупи в РПГ. Равнището на постиженията се измерва чрез три критерия (*запомняне, разбиране и приложение*), а всеки критерий е декомпозиран на различен брой показатели, доказващи, че децата са запомнили, разбрали и могат да прилагат усвоеното съдържание.

Добре е периодично да се правят устни контролни тестове, за да се диагностицира равнището на успеваемост на групата. За целта могат да се използват тестовете от познавателните книжки, с които работят учителите – това ще им спести самостоятелното разработване на чек лист за тестовата проверка.

Експерименталната проверка за ефективността на методическата система, както и количественият и качествен анализ на резултатите от изследването, доказаха хипотезата, че *ако моделът за организация на педагогическите ситуации в РПГ е основан на адекватно целепологане и систематизиране на езиковия материал, представен на децата във вид на игра, тяхната готовност за училище ще се формира на по-високо от средното равнище.*

СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИТЕ МОМЕНТИ

От направения анализ и констатации могат да бъдат изведени следните приносни моменти:

1. Предложена е методическа концепция за организиране на образователно-възпитателния процес по български език в РПГ. Тя изисква: да се формира подходящата среда и мотивация за учене; да се стимулират децата от възрастовите подгрупи към взаимопомощ помежду си; да се насърчава и мотивира детската индивидуалност с оглед на самоконтрола, самоизявата и самооценката, за да се подготвя детето за новата му роля – ролята на ученик.

2. Разработена е методическа система за работа по български език в разновъзрастови подготвителни групи, която включва:

- модел за организация на дейността в РПГ, осигуряваща съвместна работа на подгрупи (организирани по възраст и/или по интереси) на основата на интегративност и адаптивност на образователното съдържание по български език, съобразно реалните условия в разновъзрастовата група;

– проект за годишно тематично разпределение на възпитателно-образователния процес в РПГ по ОНБЕЛ;

– модел за диференциране на образователните цели и задачи в РПГ, съобразно изискванията на ДОС за съответните възрасти;

– методическа рамка на педагогическата ситуация по ОНБЕЛ за разновъзрастова подготвителна група. Тя успешно може да се използва

за планиране и провеждане на всяка педагогическа ситуация, независимо от образователното направление и от вида на групата (едновъзрастна или разновъзрастна);

– структурен модел на педагогическата ситуация, който включва: мотивация за обучение и игра; провеждане на игрите и дейностите; преценка на учителя; рефлексия и самооценка на децата; факултативни поддържащи етапи – предситуационен и постситуационен момент.

3. Разработени са критерии и показатели за оценяване на постиженията на децата по ОНБЕЛ, отчитащи спецификата на двете възрастови групи в РПГ. Показателите са подходящи както за разновъзрастни, така и за едновъзрастни групи, защото са съобразени с ДОС.

4. Доказана е приложимостта на познавателните книжки „Вики и Ники” при работа по ОН „Български език и литература” в разновъзрастни подготвителни групи.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. **Павлова 2016:** Павлова, И. Когнитивно-синергетичен подход при обучението по български език в разновъзрастните подготвителни групи. сб. Водим бъдещето за ръка – заедно с нашите деца. Пазарджик, 2016.

2. **Павлова 2017:** Павлова, И. Познавателна книжка по български език и литература за 3. подготвителна група, Издателска къща „Анубис“ ООД, 2017. Издателство „Булвест2000“ ООД, 2017.

3. **Павлова 2017:** Павлова, И. Познавателна книжка по български език и литература за 4. подготвителна група, Издателска къща „Анубис“ ООД, 2017. Издателство „Булвест2000“ ООД, 2017.